

Alternatyvaus religingumo raiška pokomunistinėse visuomenėse: naujieji religiniai, Naujojo amžiaus ir gamtinio dvasingumo judėjimai*

RASA PRANSKEVIČIŪTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka. Straipsnyje aptariama šiuolaikinių dvasingumo paieškų, darančių įtaką sociokultūrinių alternatyvų formavimuisi ir paplitimui, specifika pokomunistiniame Rytų ir Vidurio Europos regione. Jame nagrinėjami su individualumu ir subkultūriškumu siejami alternatyvūs religiniai judėjimai, kuriuos veikia socialinės kaitos ir religijos įvairėjimo procesai. Darbe analizuojamos alternatyvių religinių judėjimų atsiradimo priežastys, kryptys ir paplitimas, nagrinėjamos naujųjų religinių judėjimų, Naujojo amžiaus ir gamtinio dvasingumo judėjimų išraiškos pokomunistinėse visuomenėse. Autorė teigia, kad po trumpo „tradicinės“ religijos suaktyvėjimo Rytų ir Vidurio Europoje nepriklausomybės atgavimo laikotarpiu pradžioje su sociokultūrine alternatyva siejami religiniai procesai šiame regione plėtojasi ta pačia linkme kaip ir tokio pobūdžio religiniai procesai Vakaruose.

Raktažodžiai: alternatyvūs religiniai judėjimai, naujieji religiniai judėjimai, Naujasis amžius, gamtinio dvasingumo judėjimai, pokomunistinės visuomenės.

Keywords: alternative religious movements, new religious movements, New Age, nature-based spirituality movements, post-communist societies.

Šiuolaikinio, gana individualizuoto, religingumo iškilimą tyrinėtojai dažnai sieja su desakralizacijos, visuomenės ir religijos institucijų fragmentacijos tendencijomis ir jų paplitimu visame pasaulyje, kurios akademinėje (paprastai religijos sociologų) bendruomenėje siejamos su sekuliarizacijos reiškiniu¹. Tokio pobūdžio sociokultūriniai procesai įprastai laikomi vienu iš religijos irimo veiksmų, tačiau drauge pastebima, kad toks „tradicinės“ religijos įtakos visuomenei mažėjimas labiau pasireiškia Europoje. Pasaulyje matomi socioreliginiai reiškiniai (pavyzdžiui, pastaruju metu vykstanti islamo globalizacija

* Straipsnis parengtas vykdant projektą „Religinės įvairovės pažinimas Lietuvoje: alternatyvaus religingumo formos“, finansuojamą Lietuvos mokslo tarybos (sutarties Nr. MIP 097/2013).

¹ Sekuliarizacija (pranc. *secularisation*, lot. *saecularis* – pasaulietiškas) – „naratyvas, su religijos pozicija visuomenėje susijusius socialinius pokyčius interpretuojantis kaip religijos galios, įtakos, prestižo ir / ar populiarumo viešojoje socialinėje aplinkoje sunykimą“ (McGuire 2002, 338).

ir evangelinis pakilimas (ypač ryškūs Afrikoje, Lotynų Amerikoje ir Rytų Azijoje)) labiau liudija priešingas – religijos gyvybingumo – tendencijas. Religijos gyvybingumo tendencijas (taip pat ir Europoje) teigia ir su religijos diversifikacija siejamas įvairių „tradicinių“ religijų ir „potradicinio“ dvasingumo formų, dažnai dominuojančiam religingumui oponuojančių įvairialypių alternatyvių religingumo formų iškilimas². Apibūdindami šiuolaikinį pasauliniu mastu paplitusį religingumą, tyrinėtojai vartoja terminus: „desekuliarizacija“ (Berger 1967), religijos „atgimimas“ (Robertson, Chirico 1985), „deprivatizacija“ (Casanova 1994).

Kalbant apie alternatyvų religingumą, neretai vartojama *individualaus religingumo* sąvoka, kuria pabrėžiamas išskirtinis individo vaidmuo alternatyvaus religingumo formavimosi procese³. Pasak Thomo Luckmanno (1967), vienas iš šiuolaikinės visuomenės religinio gyvenimo bruožų – pabrėžiama individų saviraiška ir savirealizacija. Čia individai patys formuoja savo religinių prasmų sistemas, kurios gali netilpti į jokios religijos rėmus. Modernaus laikotarpio religijos individualėjimas gali būti siejamas su populiariosios kultūros trūkumų kritika, kurios padarinys – individo atsigrėžimas į save (angl. *turn to the self*) (Berger, Berger, Kellner 1974; Tipton 1982). Atsigrėžimas į save susijęs su laisvesniu požiūriu į institucinę religiją ir poreikiu ieškoti ne išorinio transcendentinio Dievo, o imanentinio „Dievo viduje“ (Luckmann 1967; Tipton 1982; Roof 1993; Heelas 1996 ir kt.).

Šiame darbe nagrinėjami alternatyvūs religiniai judėjimai pokomunistinėse visuomenėse. Nemažai šiuolaikinio religingumo tyrinėtojų mano, kad alternatyvūs religiniai judėjimai – globalus reiškinys, būdingas visam pasauliui (Clarke 2006; Hexham, Poewe 1998 ir kt.). Šis teiginys įprastai būna pagrįstas Vakarų (Šiaurės Amerikos ir Vakarų Europos) šiuolaikinio religingumo tyrimais, o specifinė pokomunistinio Rytų ir Vidurio Europos regiono religingumo situacija vis dar nėra išsamiai ištirta. Kritiniuose religijotyros ir religijos sociologijos darbuose įprastai tyrinėjami šie naujųjų religinių judėjimų Rytų ir Vidurio Europoje aspektai: jų charakterizavimo ir klasifikacijos problematika (Смирнов 2008, 88–93), atsiradimo priežastys ir kontekstas, (pa)plitimas,

² Iš plačios šiuolaikinio religingumo raiškos tematikos išsiskiria su individualumu ir subkultūriškumu siejami alternatyvūs religiniai judėjimai. Sociokultūrinės alternatyvos pozicijas ir individualias dvasingumo paieškas esą išreiškiantys šiame straipsnyje nagrinėjami naujieji religiniai judėjimai, Naujojo amžiaus ir gamtinio dvasingumo judėjimai.

³ Individualus religingumas (kiti pavadinimai: *neoficialus; netradicinis; alternatyvus*) apibrėžiamas kaip „oficialių religinių grupių nepriimamų, neatpažįstamų ar nekontroliuojamų kvazireliginių tikėjimų ir praktikų rinkinys“ (McGuire 2002, 113). Institucinis religingumas (kiti pavadinimai: *oficialus; bažnytinis; tradicinis*) – „organizuotos, konkrečiai religinės grupės nustatyta, reguliuojama ir socializuojama tikėjimų ir praktikų visuma“ (McGuire 2002, 337). Paprastai abiejų tipų religingumas pristatomas priešinant juos vieną su kitu. Vis dėlto šalia institucinės religijos visuomet būdavo kitokių religinių tikėjimų išraiška – alternatyvi religija, tad abiejų tipų religingumas gali būti traktuojamas kaip apskritai religingumo aspektai, konkrečiu istoriniu laikotarpiu išskylančios vienomis ar kitomis formomis. Taip pat, pasak T. Luckmanno (1967), net ir praradęs ankstesnę savo reikšmę, institucinis religingumas daro įtaką individualaus (alternatyvaus) religingumo formavimuisi.

poveikis ir reikšmės visuomenei, įvairioms sociokultūrinėms grupėms ir atskiram žmogui (Borowik, Babiński 1997; Borowik 2002; Melton 1998; Polack 2003; Zrinščak 2002; Смирнов 2008, 81–88). Čia naujojo religingumo reiškinys nagrinėjamas kartu su visuomenės kaitos procesais, paveiktais bendros pasaulinės (modernybės, sekularizacijos) ir specifinės istorinės (komunistinio režimo) situacijų. Analizuojant naujuosius religinius judėjimus pokomunistiniame regione (Rytų ir Vidurio Europa, Rusija) neretai susitelkiama į jų reprezentaciją ir vertinimą visuomenėje. Tai ryšku aptariant naujųjų religinių judėjimų ir „tradicinės“ Bažnyčios (Borowik 2002; Merdžanova 2001; Polack 2003), religinių grupių ir valstybės santykius (Borowik 1999). Vis daugiau pasirodo darbų, skirtų kokybiniais pavienių religinių ir dvasinių grupių tyrimams, atskleidžiantiems religinės kaitos ir įvairovės procesus ir su jais susijusias sociokultūrinės transformacijas pokomunistinėse visuomenėse (Delis 2006; Ališauskienė 2009; Ališauskienė, Schröder 2011; Pranskevičiūtė 2011 ir kt.). Taip pat tampa aktualūs tyrimai, kuriais analizuojami vidiniai atskirų alternatyvių religinių judėjimų ir jų grupių procesai, tokių grupių narių vertybės ir pasaulėžiūra, gyvenimo būdas ir pan. Vis dėlto, siekiant susidaryti išsamų alternatyvaus religingumo raiškos pokomunistiniame regione vaizdą, tokio pobūdžio atliktų tyrimų dar nepakanka.

Šio *darbo tikslas* – tyrinėti alternatyvaus religingumo raišką pokomunistinėse visuomenėse. Darbe laikomasi pozicijos, kad socioreliginiai procesai pokomunistiniame regione yra glaudžiai susiję su socioreliginiais procesais Vakaruose. Tad, siekdami atskleisti dabartinio laikotarpio dvasinius ir kultūrinius pokyčius, alternatyvaus religingumo raišką aptarsime bendrosios kultūros kontekste. Darbe keliami uždaviniai: analizuoti alternatyvių religinių judėjimų atsiradimo priežastis, kryptis ir paplitimą pokomunistiniame Rytų ir Vidurio Europos regione; nagrinėti naujųjų religinių judėjimų, Naujojo amžiaus ir gamtinio dvasingumo judėjimų išraiškas pokomunistinėse visuomenėse. Tyrinėjant alternatyvaus religingumo reiškinį, darbe taikomi įvairių teorinių disciplinų (religijos antropologijos, religijos sociologijos, religijotyros) požiūriai į šiuolaikinių religingumą.

Pagrindinės straipsnyje vartojamos sąvokos. *Individualus religingumas* – individo laisvai susikonstruotas asmeninis religingumo modelis.

Alternatyvi religija – „religingumo formos, aptinkamos socialinio gyvenimo pakraštyje. Jos laikomos besiformuojančiomis subkultūromis, kurių vertybės ir gyvenimo būdas labai skiriasi, todėl turi labai nedaug bendro su plačiąja kultūra arba tradiciniu (paprastai krikščionių) religiniu tikėjimu ir praktikomis“ (Hunt 2003, 4). Straipsnyje vietoj *alternatyvios religijos* vartojama *alternatyvaus religinio judėjimo* sąvoka. Taip siekiama pabrėžti nagrinėjamų neilgą laikotarpį egzistuojančių religinių judėjimų vis dar besiformuojantį ir kintantį pasaulėžiūrinės struktūros ir gyvenimo būdo pobūdį.

Naujieji religiniai judėjimai – XX a. antroje pusėje Vakarų visuomenėje (pokomunistinėse visuomenėse – žlugus Sovietų Sąjungai) susiformavę

ir paplitę religiniai judėjimai. Naujieji religiniai judėjimai taip pat vadinami alternatyviais religiniais judėjimais.

Peteris Beyeris, remdamasis vyraujančia judėjimų organizacijos forma, išskiria dviejų tipų naujuosius religinius judėjimus. Pirmajam tipui priskiriami naujieji religiniai judėjimai – konkrečiu laiku įsteigtos ir siekiančios per narystę plisti organizacijos (Beyer 2003, 56)⁴. Antrajam tipui priskiriamos su judėjimais susijusios organizacijos ar šių judėjimų organizuotos formos. Įprasta tokių judėjimų narystės forma – epizodinė, atsitiktinė, individualistinė, dažniausiai nekontroliuojama jokio autoriteto (Beyer 2003, 57)⁵. Remiantis P. Beyerio išskirta religinių judėjimų tipologija, Naujojo amžiaus ir naujieji religiniai judėjimai šiame straipsnyje traktuojami kaip laisvos (Naujojo amžiaus judėjimas) arba griežtos (naujasis religinis judėjimas) organizacinės struktūros alternatyvūs religiniai judėjimai.

Naujasis amžius (angl. *New Age*) – bendros struktūros neturintis į dvasingumą ir jo paieškas orientuotas judėjimas, individų ir organizacijų, turinčių bendrą Naujojo amžiaus apšvietos (angl. *enlightenment*) bei harmonijos viziją („Vandens amžius“) ir bendrą pasaulėžiūrą, tinklas. Naujojo amžiaus judėjimai įvairialypiai, apimantys skirtingus žmones ir grupes, jų idėjos, įsitikinimai ir veiksmai gali būti labai įvairūs (Hanegraaff 1993, 7–45). Paprastai Naujojo amžiaus populiarumas siejamas su modernizacija, individo saviaktualizacija, populiariais saviieškos (angl. *self-seeking*) veiklomis (Tipton 1982a; Heelas 1996).

Gamtinis dvasingumas straipsnyje laikomas bendru „tokioms grupėms, kurios pačią gamtą supranta kaip šventą“ (Taylor 2001, 177). Būti religingam reiškia subjektyvaus gyvenimo pavaldumą „aukštesniam transcendentinės prasmės, gėrio ir tiesos autoritetui“, o būti dvasingam – sakralumu paremtą unikalią subjektyvią gyvenimo praktiką (Heelas, Woodhead 2005).

Alternatyvūs religiniai judėjimai Vakaruose

Alternatyvūs religiniai judėjimai paprastai laikomi socialinės kaitos išraiška. Dažniausiai teigiama, kad XX a. antroje pusėje Vakaruose susiformavę naujieji religiniai judėjimai buvo atsakas modernybei, sekuliarizacijai ir „tradicinių“ religijų įtakos sunykimui (Siegler 2007, 19). Vis dėlto, pasak Elijo Sieglerio, jeigu naujieji religiniai judėjimai siejami vien tik su socialine kaita, aprėpiama ne visa jų problematika. Šitai naujieji religiniai judėjimai apibūdinami kaip

⁴ Šio tipo naujųjų religinių judėjimų apibrėžime akcentuojamas religinės organizacijos apibrėžtumas. Tokio tipo judėjimų pavyzdžiai: judėjimai „Brahma Kumaris“, „Soka Gakkai“, „Falun Gong“, Scientoologijos ir Suvienijimo bažnyčios, JAV, Kinijos, Korėjos, Japonijos, Indijos ir kitos kilmės religinės organizacijos.

⁵ Šio tipo naujųjų religinių judėjimų apibrėžime akcentuojamas religinės organizacijos neapibrėžtumas. Antro tipo naujesiems religiniams judėjimams priskiriami Transcendentinės meditacijos, Naujojo amžiaus, neopagonybės (angl. Wicca), tai či (*Tai Chi*), ciguno (*Qi Gong*) religiniai judėjimai.

reaktyvūs ir pasyvūs, nes teigiama, kad žmonės į juos įsitraukia tik dėl išorinių socialinių veiksnių, bet ne dėl pačių judėjimų vertingų ar patrauklių bruožų (Siegler 2007, 20). Alternatyvūs religiniai judėjimai iš dalies gali būti aiškinami iš istorinių procesų perspektyvos – laikomi istorinio tęstinumo ir tam tikro kultūrinio konteksto sąveikos išraiška (Siegler 2007, 24–65). Šiuo požiūriu teigiama, kad naujųjų religinių judėjimų būta visuomet ir visur (neapsiribojama XX a. antros pusės istoriniu laikotarpiu ir Vakarų regionu), tik jų išraiškos skyrėsi atsižvelgiant į istorinį laikotarpį ir kultūrinį kontekstą. Pavyzdžiui, nagrinėjant Vakaruose pasireiškiančių šiuolaikinių naujųjų religinių judėjimų kaip modernios erezijos pobūdį, pabrėžiamas tokios erezijos tęstinumas šalia ankstesnės krikščioniškosios erezijos ir XIX a. JAV kultūrą (Siegler 2007, 24–37). Analizuojant Vakarų šiuolaikinių naujųjų religinių judėjimų kaip ezoterinio atgimimo (ufologiniai, pagoniškieji, Naujojo amžiaus judėjimai ir kt.) pobūdį, pabrėžiamas tokio ezoterinio reiškinio tęstinumas šalia ankstesnių Antikos ir Viduramžių, Renesanso ir Apšvietos amžiaus ezoterinių, XIX a. mormonų, Teosofijos, spiritualistinių judėjimų ir pan. (Siegler 2007, 37–52). Nagrinėjant Vakarų šiuolaikinių naujųjų religinių judėjimų kaip azijietišku misijų į Vakarus (budizmo ir hinduizmo, sikhų religijos ir kt.) pobūdį, pabrėžiama šimtmečiais trunkanti Rytų ir Vakarų religinė ir kultūrinė sąveika (Siegler 2007, 52–65). Be to, naujieji religiniai judėjimai gali būti laikomi globaliu reiškiniu. Daugybės naujųjų religinių judėjimų būta ir esama Rytų Azijoje, Afrikoje, islamo valstybėse ir kitur (Siegler 2007, 65–105). Vakarietiškieji judėjimai tesudaro nedidelę dalį pasaulyje veikiančių naujųjų religinių judėjimų (pavyzdžiui, Vakaruose yra maždaug 2000 judėjimų, o visame pasaulyje – dešimtys tūkstančių) (Siegler 2007, 21). Religijoms ir religinėms idėjoms išvis būdinga plisti pasaulyje.

Alternatyvūs XX a. antros pusės–XXI a. religiniai judėjimai. Naujieji religiniai judėjimai Vakaruose susiformavo maždaug XX a. septintame–aštuntame dešimtmėčiais. Šiuos judėjimus netiesiogiai veikė ankstesnių eklektinių Teosofų draugijos, Ekonominio mokslo mokyklos (angl. *School of Economic Science*), antroposofinio judėjimo, Gurdžijevio ir Uspenskio grupių (angl. *Gurdjieff and Ouspensky*) domėjimasis alternatyviomis religinėmis filosofijomis, psichoterapija, ezoterika ir spiritualizmu (Geaves 2004, 136–137). Šiuo laikotarpiu susiformavo daug savitai Rytų ir Vakarų tradicijas derinančių dvasingumo išraiškų. Vakarus lankė įvairūs Rytų guru, o keliaujantys į Rytų kraštus vakariečiai neretai grįždavo su tų kraštų dvasingumo idėjomis. Rytietiško religingumo įtaka (taip pat ir meditacinės praktikos bei jų terapinių technikų propagavimas) Vakaruose pamažu augo. Tačiau Vakarų perimtos šio religingumo idėjos įgavo kitokių bruožų ar net ryškių pokyčių (pavyzdžiui, daugumos Rytų religijų neigiamas požiūris į pasaulį nelabai derėjo su vakarietiškomis pasaulio pažangos idėjomis, utopišku aukso amžiaus laukimu ir pan.).

XX a. septintame dešimtmetyje taip pat buvo populiarios alternatyvų esamai socialinei tvarkai siejamos bendruomenės. Jos, pasak

Timothy'io Millerio (1999), plačiausiai paplitęs komunitarizmo reiškiny⁶ JAV istorijoje. Jis išskiria 3 bendruomenių tipus: siekiančių „atgal į gamtą“ grįžti hipių (angl. *the-back-to-the-land hippie communes*), į dvasingumą orientuotas ir urbanistines bendruomenes. Plačiausiai aptariamam laikotarpiui paplitęs bendruomenių tipas – į dvasingumo paieškas orientuotos bendruomenės. Joms priskiriamos Vakarų religijų vertybių paveiktos (Jėzaus judėjimas (angl. *Jesus Movement*)) ir rytietiško dvasingumo (krišnaitų, budistinės, dzeno) bendruomenės. Pasak T. Millerio, pagrindiniai minimų tipų bendruomenių nariai – jaunimo atstovai, siekę sukurti tam tikrą intymaus bendravimo pasaulį kaip atsvarą individualistinei ir materialistinei Amerikos visuomenei.

Vakaruose septinto dešimtmečio kontrkultūros laikotarpiu veikę naujieji religiniai judėjimai (Jėzaus judėjimas JAV ir kt.) laikui bėgant kito, išnyko, taip pat padarė įtaką kitų naujųjų religinių judėjimų atsiradimui. Savo ruožtu kontrkultūra, kontrkultūriniai požiūriai ir vertybės, elgesys ir gyvenimo būdas visiškai nedingo. Kontrkultūrinės idėjas ir vertybes paveldėjo šiuolaikiniai žaliųjų (angl. *deep green*) ir ekologiniai judėjimai, kelių protestuotojai (angl. *road protestors*), Naujojo amžiaus keliautojai, patrauklios Rytų misticizmo ir Naujojo amžiaus idėjos, dietiniai režimai (vegetarizmas, veganizmas, žaliavalgystė (organinio negyvūninės kilmės maisto vartojimas)), pacifistiniai, antiglobalistiniai ir kitokie judėjimai, išreiškiantys nesutikimo, prieštaros ir alternatyvos kultūrinę dvasią.

Gamtinio dvasingumo judėjimai. Vienam iš kontrkultūrinių palikimą turinčių judėjimų – Naujamam amžiui – būdingas polinkis į holistinį gyvenimo būdą, alternatyvų gydymą ir ekologinę problematiką (Geaves 2004, 137). Atsakas į aplinkos ekologines problemas – anarchistiniai, šiuolaikiniai pagoniškieji, sekuliarūs ir religiniai (naujų ir tradicinių formų), į dvasingumą orientuoti aplinkosauginiai judėjimai (Sessions 1994). Pasak Meros Nandos (2004, 19), pastaruoju metu didėja Vakarų gamtinio dvasingumo, aplinkosauginių ir antiglobalistinių judėjimų aktyvumas – iš to galima spręsti, kad vis daugiau žmonių susižavi pagoniška gamtos kaip gyvo, sąmoningo ir švento vienio vizija. Atsigręžimas į pagoniškasias tradicijas Vakaruose laikomas kontrkultūros reiškiniu.

⁶ Komunitariniai judėjimai – alternatyvias plačiąjai visuomenei bendruomenes formuojantys judėjimai. Nusivylę šiuolaikinės visuomenės vertybėmis ir struktūra, šių judėjimų nariai sąmoningai pasirenka bendruomeninį gyvenimą, kartu formuoja tokio gyvenimo vertybes ir būdą. Prie Vakarų alternatyvių bendruomenių gali būti priskiriamos nuo VI a. steigiamos vienuolijos, XX a. komunitarinių judėjimų bendruomenės JAV, Kanadoje ir Europoje. Tokių bendruomenių pavyzdžiai: alternatyvą dominavusioms asmeninio, šeimos ir bendruomenio gyvenimo formoms steigusios *Twin Oaks* (angl. *Twin Oaks*), *Farmo* (angl. *the Farm*) ir *Anandos* bendruomenės, religinių judėjimų (Jėzaus žmonių (angl. *Jesus People*), krišnaitų, Suvienijimo bažnyčios, *Bruderhofo* (angl. *Society of Brothers*) bendruomenės (McGuire 2002, 61), ekologines gyvenvietes suformavusios *Findhorno*, *Lower Shaw Farm* (angl. *Lower Shaw Farm*), *Crabapple'o* (angl. *Crabapple*), *Canon Frome'o* (angl. *Canon Frome*) bendruomenės (Pepper 1991), įvairias utopines ir kultūrinės idėjas bei praktikas siekusios įgyvendinti *Monte Verità* bendruomenės.

Alternatyvių judėjimų aplinkosauginės ir dvasingumo idėjos taip pat įgyvendinamos steigiant greitai plintančias ekologines ir gamtinio dvasingumo bendruomenes ir jų gyvenvietes (angl. *ecological communities* (sutr. *eco-communities*); *ecological villages* (sutr. *eco-villages*); *green communities*, *nature-based spirituality communities*). Pačiuose gamtinio dvasingumo komunitariniuose judėjimuose ryškus „grįžimo į gamtą“ motyvas – aukso amžiaus mito atspindys, neretai judėjimų atstovų vaizduotėje maitinamas archajinių tautų gyvenimo būdo harmoningumo išivaizdavimas⁷. Iškilęs sociokultūrinėje aplinkoje, šis motyvas darė įtaką įvairių į gamtą orientuotų pasaulėžiūrų ir praktikų paplitimui, taip pat gamtinėse erdvėse alternatyvius socialinius modelius formuojančių komunitarinių judėjimų formavimuisi.

Tolesniame straipsnio skyriuje analizuojamos alternatyvių religinių judėjimų atsiradimo priežastys, kryptys, paplitimas ir išraiškos pokomunistiniame Rytų ir Vidurio Europos regione.

Alternatyvūs religiniai judėjimai pokomunistinėse Rytų ir Vidurio Europos visuomenėse

Alternatyvių religinių judėjimų veikla Rytų ir Vidurio Europos regione dėl pusės šimtmečio komunistinio valdymo suformuoto išskirtinio kultūrinio palikimo ir dabartinių aktualijų specifiškumo turi savų ypatumų. Pačiu sovietiniu laikotarpiu alternatyvių reiškinių būta nedaug, tad verta aptarti ir bendrą tuometinių sociokultūrinių alternatyvų situaciją.

Alternatyvūs kultūriniai judėjimai sovietiniu laikotarpiu. Sovietiniu laikotarpiu išryškėjęs nusivylimas oficialios komunistinės ideologijos siaurumu ir absoliutaus pasitikėjimo ja praradimas darė įtaką neoficialių sociokultūrinių alternatyvų formavimuisi pačioje sistemoje. Lygiagrečiai ar kartu su oficialia kultūra ir institucijomis egzistavo įvairaus pobūdžio pagrindinės veiklos (Komaromi 2007; Menzel 2013). Kaip atsakas oficialiai „racionalumo religijai“ ir „moksliniam ateizmui“ egzistavo plati gama heterodoksinių reakcijų⁸, kai skirtingos grupės „užsiiminėjo ezoterinių žinių ir okultinių praktikų paieškoms, tyrinėjo meninio kūrybiškumo, jutimiškumo ir gydymo aspektus“

⁷ Įvairios aukso amžiaus mito variacijos susijusios su samprata apie laimingą ir nerūpestingą pirmąsias žmonijos gyvenimą (Mitologijos enciklopedija 1997, 39–40). „Grįžimo į gamtą“ ir harmoningo gyvenimo joje naratyvai tapo populiarūs nuo ankstyvųjų ekocentrizmo ir aplinkosauginio judėjimo filosofijos Amerikoje pradininkų Henry'io D. Thoreau ir Johno Muir'o darbų. Jų kūriniuose taip pat akivaizdus orientacijos į ekologiją ir religingumo tarpusavio ryšys. Religingų filosofų ekologinis požiūris yra susipynęs su jų panteistiniu Dievo tapatinimu su gamta (gamta kaip šventybe) (Oelschlaeger 1991, 133–204). Įvairių vėlesnių ekologines vertybes propaguojančių filosofų darbuose gyvenimo būdas gamtoje taip pat iš esmės idealizuojamas ir tapatinamas su aukso amžiaus laikotarpiu. Vienas ryškiausių šios srities atstovų yra Norvegijos filosofas Arne Naessas. Siekdamas išreikšti vidinę gamtos vertę, 1972-aisiais jis įtvirtino „giliosios ekologijos“ (angl. *deep ecology*) sąvoką (Naess 1973).

(Menzel 2013, 284), aktyviai domėjosi įvairiomis nevietinėmis (pavyzdžiui, Rytų kilmės) religinėmis tradicijomis ir praktikomis, tokiomis kaip joga, meditacija, vegetarizmas ir asmeninių žmogiškųjų gebėjimų plėtojimas.

Vis dėlto aptariamam laikotarpiu dėl įvairių represijų dauguma sociokultūrinių alternatyvų veikė pogrindyje. Pavyzdžiui, dešimtmetį prieš politinius (1989 m.) pasikeitimus įvairiose komunistinio režimo valstybėse alternatyvūs religiniai judėjimai (parapsichologija, joga, natūralaus gydymo ir NSO klubai), patirdami valdžios represijas, iš esmės veikė slapta ir tik retkarčiais pasirodydavo viešumoje (Kamarás 2001). Aštuntame–devintame dešimtmečiais Sovietų Sąjungoje (taip pat ir Lietuvoje) slapta veikė nedaug alternatyvių religinių judėjimų (Tarptautinė Krišnos sąmonės organizacija (angl. *International Society for Krishna Consciousness*, sutr. ISKCON) (Pranskevičiūtė 2007), Tibeto budizmo grupelės (Pranskevičiūtė 2007a), įvairūs į teosofiją ir parapsichologiją orientuoti būreliai (Peškaitis, Glodenis 2000, 133), įvairios jogos praktikos ir pan.).

Šiam laikotarpiui Lietuvoje buvo būdinga kai kurios Vakarų individualėjimo procesų paveiktos kultūrinės iniciatyvos ir protesto išraiškos. Antropologė Egidija Ramanauskaitė išskiria tris sovietinio laikotarpio kultūros laisvėjimo subkultūriniu lygmeniu proceso Lietuvoje pakopas: sovietinį laikotarpį (paveiktą septinto dešimtmečio jaunimo subkultūrinių idėjų ir Lietuvoje pasireiškusių nuo maždaug septinto dešimtmečio vidurio), vėlyvąjį sovietinį laikotarpį (maždaug nuo 1985 m. pasireiškusių atviros antisovietinės veiklos formos, prisidėjusios prie Lietuvos sąjūdžio susiformavimo) ir po 1990-ųjų Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo kultūros demokratėjimo laikotarpį (Ramanauskaitė 2004, 45–89).

E. Ramanauskaitė išskiria dvi „kultūros individualėjimo proceso“ kryptis: etnokultūrinį judėjimą (mokslinės etnografinės ekspedicijų, žygeivių (nuo 1960 m.), Ramuvos etnokultūrinio judėjimo, folkloro teatro (nuo 1968 m.) veikla) ir į Vakarų alternatyvią kultūrą orientuotas jaunimo subkultūras (septinto dešimtmečio elektroninės muzikos ansamblių, bigbito grupių, hipių (nuo 1966 m.) veikla) (Ramanauskaitė 2004, 46). Įvairios alternatyvios sociokultūrinės apraiškos iškilo kaip „alternatyvios oficialiai ideologijai Lietuvos jaunimo subkultūros formavimosi ženklai“ (Ramanauskaitė 2004, 47). Paminėtini prieš sovietinį režimą veikę kultūrinės ir politinės rezistencijos judėjimai: tautiniai, katalikų ir žmogaus teisių judėjimai (Алексева 1992, 36–56), hipių judėjimas (Tamkutonytė 2002), žygeivių veikla (Anglickienė 2003), Ramuvos judėjimas (Vaicekauskas 2003).

Alternatyvūs religiniai judėjimai pokomunistiniu laikotarpiu. Žlugus Sovietų Sąjungai ir įteisinus religinę laisvę, Rytų ir Vidurio Europoje suaktyvėjo „tradicinių“ religinių bendruomenių veikla, esamos religinės grupės (ypač evangelizacinio pobūdžio) pasinaudojo galimybe išplėsti ir sustiprinti savo veiklą, į viešumą iškilo prieš tai slapta veikę religiniai judėjimai, susiformavo nemažai naujųjų religinių ir dvasingumo judėjimų (Melton 1998, 45–65). Galima palyginti religinių judėjimų ir bendruomenių įvairumo ir jų skaičiaus

kaitą Lietuvoje: 1951 m. Lietuvoje oficialiai veikė 7, 1983 m. – 6 „tradicinių“ religinių kryptų bendruomenės (Streikus 2006), 2001 m. – 28, 2011 m. – 59 religinės bendruomenės⁸.

Pokomunistinėse Rytų ir Vidurio Europos visuomenėse specifinė naujų religinių judėjimų populiarumo priežastis paaiškinama ir tuo, kad „komunistinės ideologijos žlugimo, visuomenės krizės, artimų tarpusavio santykių destrukcija ir „tradicinių“ bažnyčių kritika sukėlė „dvasinį vakuumą“ (Borowik, Babińsky 1997, 20). Naujų religinių judėjimų atsakas į susiklosčiusią padėtį daugeliu atvejų buvo efektyvesnis nei „tradicinių“ bažnyčių reakcija. Pavyzdžiui, M. Vorobjova (2003) teigia, kad Rusijoje „netradicinių“ religijų iškilimas gali būti paveiktas „tradicinės“ religijos politizavimo ir su tuo susijusio sumažėjusio visuomenės tikėjimo. Šiuo atveju „netradicinės“ religijos labiau „pažadina žmonių sielas“ ir konfrontuoja su „tradicinėmis“ religijomis. Aleksandras Pančenka (2003) naujų religinių judėjimų steigimąsi Rusijoje sieja su sovietinės sistemos vertybių destrukcija. Remdamasis sociologo P. Bergerio (1967), kurio teorija ir pagrindiniai teiginiai susiję su dauguma šiuolaikinių naujų religinių judėjimų interpretacijų, terminija, A. Pančenka teigia, kad ši sistema buvo bendra „sovietinė simbolinė visata“, kurioje derėjo įvairios taisyklės ir papročiai, pradedant Lenino kultu ir geresnio rytojaus laukimu ir baigiant skirtingomis miestietiškos mitologijos formomis (tikėjimu ateiviais, NSO, astrologija). Žlugus esamai simbolių prasmėms sistemai, atsirado poreikis neigti iškilusius sunkumus. Tam neigimui turėjo neblogai pasitarnauti naujieji religiniai judėjimai. Kartu naujų religinių judėjimų pasirodymas sukėlė įvairias pasekmes (pavyzdžiui, šalia neutraliai vertinamo naujų religinių judėjimų poveikio tyrėjų minimi ir *smegenų plovimo / sąmonės keitimo*⁹ ar kiti žmogaus laisvę ir orumą pažeidžiantys naujų religinių judėjimų veiklos metodai). Vis dėlto, pasak Inos Merdjanovos (2001), religinė laisvė yra susijusi su kultūrinio ir religinio pliuralizmu, tad šiedu principai yra būtini pilietinės visuomenės (re)konstrukcijai ir tikrai demokratizacijai. I. Merdjanovos manymu, nors Rytų ir Vidurio Europoje vyrauja aiškus ir užslėptas visuomenės priešiškus naujesiems religiniams judėjimams, jų pasirodymas gali būti vertinamas kaip teigiamas iššūkis visuomenei.

⁸ Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikyba. *Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. 2013 m. kovo 15 d. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Gyv_kalba_tikyba.pdf/1d9dac9a-3d45-4798-93f5-941fed00503f [žiūrėta 2013 12 13].

⁹ Tipiško neigiamo sąmonės keitimo naujuosiuose religiniuose judėjimuose aiškinimo pavyzdys: „Tam, kad užverbuotasis atsisakytų savo pažiūrų ir valios, jam tenka praeiti intensyvių mokymo ir perauklėjimo kursą, po kurio žmogaus elgsena ir laikysena paprastai pakinta. Asmens pasipriešinimas ir valia palaužiami taikant tam tikrus metodus, pavyzdžiui, verčiant nepaliaujamai medituoti, vartoti vienpusišką maistą, draudžiant miegoti, nuolatos jį kuo nors užimant. Lygia greta naudojami vadinamieji „dvasinio bombardavimo“ metodai: peršamos mąstymą naikinančios „klišės“, vidujai uždara logikos sistema, ribojama refleksija. Nuolatiniais įspėjimais bei apmokymais siekiama sąmonę pakeisti tiek, kad naujasis narys imtų automatiškai paklusti grupės normoms“ (Sektos 1995, 11).

Idėjų plitimas. XX a. antroje pusėje alternatyvaus religingumo idėjos pokomunistinį Rytų ir Vidurio Europos regioną yra pasiekusios daugiausia per Šiaurės Ameriką (JAV) ir Vakarų Europą. Pavyzdžiui, rytietiškos kilmės naujųjų religinių judėjimų grupė (Ošo, Satja Sai Babos, Krišnos sąmonės judėjimai ir kt.)¹⁰, kurios rytietišku filosofijų idėjos formavosi Tolimuosiuose Rytuose, į Rytų ir Vidurio Europą paplito per Šiaurės Amerikos (daugiausia JAV) ir Vakarų Europos šalis. Išimtis – Ukrainoje susiformavęs „Baltojo lotoso“ judėjimas (šiuo metu Lietuvoje išnykęs), iš Rytų plitęs per pokomunistines Rytų ir Vidurio Europos šalis. Mesianistinių ir naujojo apreiškimo judėjimų grupės (bahajų tikėjimas, Suvienijimo judėjimas ir kt.)¹¹ idėjos susiformavo Tolimuosiuose ar Artimuosiuose Rytuose (Irane, Korėjoje) ir per Šiaurės Ameriką (JAV) ir Vakarų Europą paplito Rytų ir Vidurio Europoje. Išimtis – Visariono judėjimas, 1991 m. susiformavęs Rusijoje, Krasnojarsko krašte, ir per Rytus paplitęs pokomunistinėje Rytų ir Vidurio Europoje. Kiti religiniai judėjimai (pavyzdžiui, Scientologijos judėjimas, Raelio judėjimas) formavosi Vakaruose, o iš ten paplito Rytų ir Vidurio Europoje; islamiškos kilmės religiniai judėjimai (pavyzdžiui, neislamiškasis sufizmas, Subudo judėjimas) formavosi islamo valstybėse (Artimuosiuose ar Tolimuosiuose Rytuose) ir per Šiaurės Ameriką (JAV) ir Vakarų Europą paplito Rytų ir Vidurio Europoje. Taip pat ne visų naujųjų religinių judėjimų formavimosi centras yra Tolimuosiuose ar Artimuosiuose Rytuose ar Vakaruose. Pavyzdžiui, šiuolaikinės pagonybės (prigimtinio tikėjimo) judėjimai veikia įvairiose pasaulio valstybėse. Išplitusios maždaug XX a. septintame dešimtmetyje Europoje ir Šiaurės Amerikoje, pagonybės idėjos minėtose šalyse turi šimtus tūkstančių prijuočiančiųjų¹². XX a. aštuntame–devintame dešimtmėčiais pokomunistinėse valstybėse taip pat pradėjo formuotis su dvasingumo paieškomis siejamos ekologinės bendruomenės ir jų gyvenvietės. Šiame kontekste yra įdomus aplinkosauginis Naujojo amžiaus

¹⁰ Neretai rytietiškos kilmės judėjimai jų lyderių vadinami „tikros tradicijos tesėjais“ ar ateitinis „būsimojo amžiaus“ religijomis (tuo jie artimi Naujojo amžiaus judėjimui). Šių judėjimų grupės bendri požymiai: tikėjimas reinkarnacija (sielų ar „gyvybinio prado“ persikūnijimu); cikliška pasaulio raidos samprata; dvasios ir materijos dualizmas (materija ir dvasia – du skirtingi buvimo principai) (Peškaitis, Glodenis 2000, 124).

¹¹ Mesianistinių ir naujojo apreiškimo judėjimų grupės požymiai: „jų lyderiai arba įkūrėjai save laiko arba naujųjų laikų pranašais, arba tiesiog mesijais, „Dievo sūnumis“; judėjimų tikslas – „sujungti visas religines tradicijas, sukurti naują religiją, vadovaujamą „naujojo mesijo“, ir dažniausiai įkūnyti visuotinės taikos lūkesčius, įsteigiant naująją tvarką, tokią „Dievo karalystę“ žemėje; beveik niekada aiškiai neformuluojama Dievo samprata (Peškaitis, Glodenis 2000, 151).

¹² Vakarų visuomenėse veikiančių pagonių judėjimų mokymai ir praktikos iš dalies yra artimi Naujojo amžiaus, ritualinės ar liaudyje paplitusios magijos, druidizmo, Wiccans judėjimo tikėjimams ir praktikoms. O dauguma šiuolaikinių Rytų, Vidurio ir Šiaurės Europos pagoniškujų (dažnai vadinamų „prigimtinio tikėjimo“) judėjimų siekia atgavinti ikirikikščioniškas, dažniausiai etninių religijų (germanų, keltų, baltų, slavų ar kt.), tradicijas. Įvairios pagonybės šakos tarpusavyje skiriasi tradicija, apimtimi, vidine sandara, ritualais, dievybių įvardijimais, organizacija. Esti ir panašumų: laisva organizacinė struktūra, politeistinė, panteistinė ir / ar animistinė religijos doktrina, su astronominiu saulėgrįžos ir lygiadienių ciklu susiję ritualai, orientacija į gamtinį dvasingumą ir ekologiją (Pranskevičiūtė 2013).

dvasingumo Anastasijos judėjimas, apie 1997 m. susiformavęs Vidurio Rusijoje ir šiuo metu plintantis į Vakarų. Pastaruoju metu judėjimo atstovų (kai kur ir steigiamų gamtinio dvasingumo gyvenviečių) esama ne tik pokomunistinėse valstybėse, bet ir Vakarų Europoje, Skandinavijoje, JAV, Kanadoje, Australijoje, Pietų Afrikos Respublikoje.

Taigi galima apibendrinti, kad pagrindinė rytietiškos kilmės, mesianistinių ir naujojo aprėiskimo religinių ir dalies kitų religinių judėjimų grupių formavimosi vieta – Tolimieji ir Artimieji Rytai, o pirminė šių idėjų pagrindų susiformavusių judėjimų plitimo kryptis – Šiaurės Amerikos (įprastai JAV) ir Vakarų Europos šalys, per kurias šie judėjimai pasiekia pokomunistinį Rytų ir Vidurio Europos regioną. Dalis kitų religinių judėjimų (Scientologijos ir Raelio judėjimai) susiformavo Vakaruose, o iš ten paplito Rytų ir Vidurio Europoje. Tik Visariono, Anastasijos ir „Baltojo lotoso“ judėjimai Rytų ir Vidurio Europą pasiekė tiesiogiai iš Rytų (Rusijos). Taip pat šiuolaikiniai pagonybės judėjimai susiformavo įvairiose Šiaurės Amerikos, Vakarų ir Rytų bei Vidurio Europos regiono vietovėse.

Religingumo kaita. Religingumo kaitą pokomunistiniame regione yra tyrinėję Irena Borowik (1997, 2002), Gordonas Meltonas (1998), Detleffas Pollackas ir Olafas Mülleris (2006), Tomas Polechny (1998), Janas Marianskis (1993), Istvánas Kamarásas (2001), Rusijoje – Kimmo Kääriäinen (1999), Ina Merdjanova (2001), Rasa Pranskevičiūtė (2011), Aleksandras Pančenka (2003), Lietuvoje – Živilė Advilonienė (2005, 2006), Milda Ališauskienė (2009), Sonata Matakaitė (2003), Rasa Pranskevičiūtė (2011) ir kt.

Dauguma mokslininkų, tyrinėjančių religingumo raišką šiame regione pasikeitus politinei situacijai, pastebi pradinį visuomenėse (nuo maždaug dešimto dešimtmečio pradžios iki vidurio) trukusį religinį suaktyvėjimą (Borowik 2002; Kääriäinen 1999; Matakaitė 2002; Ališauskienė 2006, 2009) ir jį pakeitusius religinės individualizacijos procesus (Borowik 2002; Polack 2003; Pollack, Müller 2006; Ališauskienė 2006; Pranskevičiūtė 2011). Religinio atgimimo laikotarpiu dauguma žmonių save priskyrė prie instituciniam religingumui atstovaujančios „tradicinės“ religijos¹³. Vėliau pradėję ryškėti socioreliginiai procesai (religijos individualizacija, pliuralizmas, eklektizmas, alternatyvios dvasingumo išraiškos ir pan.), tyrinėtojų nuomone, vertintini

¹³ Pagal sociologinius duomenis, 1999-aisiais žmonės Rusijoje pasitikėjo Stačiatikių bažnyčia, o 82 % Rusijos respondentų save įvardijo stačiatikiiais krikščionimis (Каарийайнен, Фурман 2000). 2009 metais 73 % Rusijos gyventojų tapatinosi su stačiatikiiais ir tik 3 % iš jų lankė kulto pastatą kartą per savaitę (*Obschestvennoe mnenie – 2009. Levada-tsenr.* Prieiga per internetą: www.levada.ru/sborniki.html [žiūrėta 2010 02 19]). Šie duomenys atskleidžia teigiamą visuomenės požiūrį į „tradicinę“ bažnyčią, tačiau neaktyvų visuomenės joje dalyvavimą. Lietuvoje taip pat dauguma gyventojų save sieja su Romos katalikų bažnyčia. Pagal 2001-ųjų Lietuvos gyventojų surašymo duomenis, 79 % iš 3 483 972 Lietuvos gyventojų ir pagal 2011-ųjų – 77,2 % iš 3 043 429 Lietuvos gyventojų save priskyrė Romos katalikams (Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybę. *Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai.* 2013 m. kovo 15 d. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Gyv_kalba_tikyba.pdf/1d9dac9a-3d45-4798-93f5-941fed00503f [žiūrėta 2013 12 13]).

kaip panašūs į Vakarų visuomenių procesus (Beyer 1999; Inglehart, Norris 2004; Ališauskienė 2009; Pranskevičiūtė 2011). Pavyzdžiui, D. Pollackas (2003) konstatuoja, kad greta „tradicinio“ bažnytinio religingumo formų iškyla jam alternatyvios naujos, dažnai ne taip socialiai organizuotos religijos formos. J. Marianskis (1993), tyrinėdamas kintantį Lenkijos religingumą, daro išvadą, kad pliuralistinėje pokyčių visuomenėje daugėja heterogeniškų pažiūrų religijų, o šios prisideda prie gyvenimo įvairovės. Pasak sociologės I. Borowik (1997), skirtingose pokomunistinėse visuomenėse šis procesas reiškėsi įvairiai – kai kur bažnyčių lankomumas išliko toks pats, tačiau vis tiek šalia aktyvaus bažnyčios lankymo lygiagrečiai vyko ir deskuliarizacijos, ir religijos privatizacijos procesai. K. Kääriäinen (1999), nagrinėdamas posovietinės Rusijos religingumo „paveikslą“, teigia, kad, dešimtame dešimtmetyje gerokai padaugėjęs tikinčiųjų, ši šalis išgyveno pradinį „religinį renesansą“. Vėliau padėtis stabilizavosi ir po dešimtmečio jau tik trečdalis Rusijos gyventojų save laikė tikinčiais. Dėl ateistinio dešimtmečio palikimo dauguma tikinčiųjų menkai išmano religiją (nemažai jų tiki astrologija, magija, reinkarnacija ir pan.). Stačiatikių bažnyčia yra gerbiama, bet tik mažuma save laiko stačiatikiais. Nors cerkvių ir parapijų Rusijoje daugėja, rusai maldos namuose lankosi rečiau nei europiečiai.

Ne tik Rusijoje, bet ir kitose šalyse įteisintas institucinio religingumo modelis pasirodo esantis eklektiškas; viešojoje erdvėje iškyla daugybė laisvai besiformuojančių, fragmentinius įvairių pasaulėžiūrų ir tikėjimų elementus jungiančių individualaus religingumo reiškinių, formuojasi alternatyvios dvasingumo bendruomenės ir pan. Vienas pagrindinių pokomunistinio regiono dvasingumo bruožų – „netradicinių“ tikėjimų (populiarūs magijos (numerologija), astrologijos (horoskopai) ir okultiniai tikėjimai) ir „tradicinių“ krikščioniškų dogmų eklektinio mišinio populiarumas (Borowik 2002; Polack 2003; Kääriäinen 1999), būdingas ir Vakarų gyventojų dvasingumui¹⁴. Religinio „eklektizmo“ situacija būdinga visai Europai. Pagal 1999–2000 m. Europos vertybių tyrimų (angl. *European Values Study*) duomenis, skirtingų religijų ir tikėjimų elementų deriniai yra paplitę visoje Europoje. „Eklektizmas“ pastebimas ir tarp „tradicinių krikščionių tikinčiųjų“: daugelis jų tiki krikščioniškomis dogmomis, bet kartu ir telepatija, reinkarnacija, astrologinėmis prognozėmis ir pan. (Halman 2001). Tad keliant klausimą, ar pokomunistinės visuomenės patiria tuos pačius religinius procesus kaip ir Vakarų valstybės, galima atsakyti, kad nemažai religinio gyvenimo pavyzdžių rodo šių procesų panašumą.

Gamtinio dvasingumo judėjimai. XX a. aštuntame–devintame dešimtmečiais pokomunistinėse valstybėse taip pat pradėjo formuotis įvairaus pobūdžio ekologinės bendruomenės ir jų gyvenvietės. Iš Rytų ir Vidurio Europoje veikiančių vienu pirmųjų ekologinių bendruomenių ir jų gyvenviečių paminėtinos: 1989 m. susiformavusi į folkloro kultūrą orientuota Zaježovos ekologinė

¹⁴ K. Kääriäinen ir D. Furmanas (2000) mano, kad „eklektinių“ tikinčiųjų skaičių nustatyti yra sunku. Remiantis jų pateikiamais 1999 m. duomenimis, „eklektizmas“ Rusijoje dažnai jungiamas su „tam tikra doze“ stačiatikybės – 90 % „eklektikų“ tapatinasi su krikščionimis stačiatikiais.

gyvenvietė (Slovakija)¹⁵, 1993 m. – „Krišnos slėnio“ (vengr. *Krisna-völgy*) ekologinė dvasingumo gyvenvietė (Vengrija)¹⁶, 1995 m. – ajurvedinė ekologinio ūkio bendruomenė „Bhrugu Aranya Homa“ (Tatrai, Lenkija)¹⁷, 2001 m. – Rumunijos ekotopijos asociacijos aplinkosaugos aktyvistų ekologinė bendruomenė (Stanciova, Rumunija)¹⁸ ir kt. Iš buvusios Sovietų Sąjungos teritorijos (daugiausia Rusijoje) paminėtinos šios vienos iš pirmųjų ekologinių bendruomenių ir jų gyvenvietės: 1994 m. – ekologinės statybos gyvenvietė Družnaja (rus. *Дружная*; Baltarusija), ekologinė menų ir amatų mokykla „Salganda“ (rus. *Салганда*; Altajus, Rusija), 1995 m. – permakultūrinė Rysovo ekologinė gyvenvietė (rus. *Рысово*; Karelėja, Rusija), 2000 m. – pedagoginė Kitežo bendruomenė (rus. *Китеж*; Kalugos sritis, Rusija), 1994 m. – didžiausia Rusijoje Visariono bendruomenės ekologinė gyvenvietė Tiberkulis (rus. *Тиберкуль*; Krasnojarsko kraštas, Rusija) ir kt.¹⁹ Lietuvoje pirmosios ekologinės gyvenvietės pradėtos steigti po 2000-ųjų. 2002 m. pradėtas realizuoti ekologinės architektūros projektas „Ekopolis“ (Vilnius)²⁰, 2003 m. – Anastasijos idėjų pagrindu formuojamas ekologinis Krunų sodžius²¹, vėliau – kitos anastasininkų sodybos²².

Paprastai pokomunistinio regiono ir Vakarų ekologinių gyvenviečių susiformavimo priežastimi tampa siekis suformuoti alternatyvą vartotojiškos visuomenės vertybėms ir gyvenimo būdai. Pavyzdžiui, Ivanas Kuliasovas (И. Кулясов), tyrinėjantis sovietinių kaimų transformacijas į ekologines gyvenvietes, teigia, kad Rusijos ir Vakarų ekologinių gyvenviečių susiformavimo priežastys yra tapačios. Tokių gyvenviečių steigimo principu tampa ekonominio mąstymo alternatyva laikomas ekologinis mąstymas (Кулясов 2004, 29). Tokias pačias alternatyvių ekologinių gyvenviečių susiformavimo priežastis nurodo Slovakijos Zaježovos ekologinę gyvenvietę tyrinėjęs Martinas Priečko (2009). Rusijos ir Lietuvos anastasininkų giminės sodybų gyvenvietes tyrinėjusios Julija Andrejeva ir R. Pranskevičiūtė (2010), Visariono ekologinę gyvenvietę Rusijoje – R. Pranskevičiūtė (2008) pabrėžia tokio ekologinio mąstymo sąsają su orientacija į alternatyvias dvasingumo paieškas.

¹⁵ Zaježovos ekologinės gyvenvietės svetainė. Prieiga per internetą: www.zajezka.sk [žiūrėta 2013 03 23].

¹⁶ „Krišnos slėnio“ dvasinės gyvenvietės interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.krisnavolgy.hu [žiūrėta 2013 03 23].

¹⁷ Ajurvedinės „Bhrugu Aranya Homos“ ekologinio ūkio bendruomenės interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.homatherapyoland.org [žiūrėta 2013 03 23].

¹⁸ Rumunijos ekotopijos asociacijos interneto svetainė. Prieiga per internetą: ecotopia.ngo.ro [žiūrėta 2013 03 23].

¹⁹ Rumunijos ekotopijos asociacijos interneto svetainė. Prieiga per internetą: ecotopia.ngo.ro [žiūrėta 2013 03 23].

²⁰ Rumunijos ekotopijos asociacijos interneto svetainė. Prieiga per internetą: ecotopia.ngo.ro [žiūrėta 2013 03 23].

²¹ Альтернативные поселения России и СНГ 2003. Prieiga per internetą: www.altruism.ru/engine.cgi/5/30/3 [žiūrėta 2013 03 23].

²² Informaciją apie projektą pateikta Globalaus ekologinių gyvenviečių tinklo organizacijos (angl. *Global Ecovillages Network (GEN)*) interneto svetainėje. Prieiga per internetą: <http://gen.ecovillage.org> [žiūrėta 2013 03 29].

Individualių ekologinių bendruomenių ir gyvenviečių raiška turėtų skirtis dėl kiekvienos jų reiškiamų skirtingų vertybinių orientacijų ir veiklos. Pavyzdžiui, tikėtina, kad hinduistinės kilmės į dvasingumą orientuotos bendruomenės – „Krišnos slėnio“ bendruomenė Vengrijoje ir „Bhrugu Aranya Homa“ Lenkijoje – viena į kitą bus panašesnės, o skirsis nuo permakultūrinės Rysovo ekologinės gyvenvietės.

Atskirų ekologinių bendruomenių ir gyvenviečių raiška turėtų skirtis ir dėl to, kad kiekvienos jų priklauso skirtingam socialiniam kontekstui. Pavyzdžiui, pastebima, kad iš bendro pokomunistinių ir Vakarų ekologinių gyvenviečių konteksto išsiskiria tokios gyvenvietės Rusijoje. Pasak I. Kuliasovo (2004, 29), skirtingai nuo vakarietiškujų, rusiškosioms ekologinėms gyvenvietėms dažnai būdingos nacionalistinės vertybės. Tokį Rusijos ekologinių gyvenviečių skirtingumą pabrėžia ir J. Andrejeva (2009, 26). Ji teigia, kad Rusijos anastasininkų ekologinės idėjos neretai pakeičiamos tradicinėmis vertybėmis. Lygindamos Rusijos ir Lietuvos anastasininkų pasaulėžiūros ypatumus, J. Andrejeva ir R. Pranskevičiūtė (2010) akcentuoja, kad Rusijos anastasininkų tradicinės vertybės Lietuvos anastasininkams nepriimtinos.

Ekologinių bendruomenių ir gyvenviečių raiška turėtų skirtis ir dėl kiekvienos jų susiformavimo istorijos ir dabarties ypatumų: kiekvieno nario vertybinio ir veiklos indėlio į bendruomenę, narių tarpusavio ryšių tinklo, dominuojančios veiklos bendruomenėje rezultato ir pan. Vieną iš tokių individualios ekologinės gyvenvietės pavyzdžių pateikia M. Priečko (2009), tyrinėjęs Zaježovos ekologinės gyvenvietės formavimosi ypatumus ir atskleidęs sudėtingą ir savitą alternatyvios bendruomenės ir ekologinės gyvenvietės formavimosi procesą.

Pirmosios ekologinės gyvenvietės pokomunistiniame regione tebuvo pavienės nedidelės bendruomenės. Tokia veikla masiniu ekologinių gyvenviečių steigimo reiškiniu – ekologiniu (šio judėjimo atveju – gamtinio dvasingumo) komunitariniu judėjimu – tapo iškilus ir plačiai paplitus anastasininkų skelbiamoms idėjoms.

Išvados

Individualios ir grupinės dvasingumo paieškos, darančios įtaką socialinių alternatyvų formavimuisi ir paplitimui, keičiantis amžiams iškyla įvairiomis formomis. Šiame straipsnyje nagrinėjamas XX a. antros pusės ir vėlesnės socialinių, kultūrinių, politinių įvykių paveiktas alternatyvių religinių judėjimų (naujųjų religinių, Naujojo amžiaus ir gamtinio dvasingumo komunitarinių judėjimų) formavimasis pokomunistiniame regione. XX a. antros pusės–XXI a. pradžios alternatyvūs religiniai judėjimai Vakaruose susiformavo maždaug XX a. septyntame–aštuntame dešimtmeciais, o pokomunistinių šalių visuomenėse – žlugus Sovietų Sąjungai, kai buvusioje jos įtakos teritorijoje pasireiškė ryškus dvasingumo ir į jį orientuotų bendruomenių poreikis. Dauguma alternatyvaus

religingumo idėjų ir judėjimų Rytų ir Vidurio Europos regioną yra pasiekę per Šiaurės Ameriką (JAV) ir Vakarų Europą.

Rytų ir Vidurio Europoje nepriklausomybės laikotarpio pradžioje trumpai suaktyvėjus „tradicinei“ religijai, alternatyvūs religiniai procesai dabar vystosi ta pačia modernėjimo linkme kaip ir šiuolaikiniai alternatyvūs religiniai procesai Vakaruose. Pokomunistinėse visuomenėse išskylantys alternatyvaus religingumo reiškiniai atspindi bendrą alternatyvių dvasingumo paieškų Vakarų ir pokomunistinio regiono specifiką, o aptartos alternatyvios sociokultūrinės manifestacijos atskleidžia platų religinės įvairovės pokomunistiniame regione lauką.

Siekiant atskleisti alternatyvaus religingumo raiškos ir religinės diversifikacijos procesus pokomunistiniame regione, aktualūs tolimesni išsamūs alternatyvaus religingumo bei kokybiniai pavienių religinių ir dvasingumo grupių šiame regione tyrimai. Taip pat svarbu pažinti naujus, įvairiomis „netradicinėmis“ formomis išskylančius dvasingumo reiškinius, analizuoti jų raidos procesus. Kitas svarbus ir vis dar nedaug tyrinėtas aspektas – formuojančių alternatyvias visuomenes judėjimų orientavimasis į ekologinę problematiką pokomunistinėse visuomenėse. Su ekologija ir gamta siejamos idėjos ir vertybės (taip pat ir dvasingumas) pasaulyje vis sparčiau populiarėja, tad gamtinio dvasingumo tyrimai suteiktų naujų žinių ir išvalgų religijos tyrimų srityje.

Literatūra

- Advilonienė, Ž. 2005. „Religinis tapatumas ir religingumas posovietinėje Lietuvoje. Sociologinis žvilgsnis“. *Filosofija. Sociologija*. 4: 12–20.
- _____. 2006. *Katalikiškas religinis tapatumas Lietuvoje*. Daktaro disertacija: Socialiniai mokslai. Sociologija (05 S). Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
- Ališauskienė, M. 2006. “New Age in Lithuania: Development and Recent Tendencies.” In *Challenges of Religious Plurality for Eastern and Central Europe*, eds. M. Tomka and A. Yurash, 192–200. Lviv: Social Consortium GENEZA.
- _____. 2009. *Naujųjų religijų raiška ir ypatumai Lietuvoje: „Gyvenimo meno“ fondo atvejo studija*. Daktaro disertacija: Socialiniai mokslai. Sociologija (05 S). Kaunas: VDU leidykla.
- Ališauskienė, M., Schröder, I. W., eds. 2011. *Religious Diversity in Post-Soviet Society: Ethnographies of Catholic Hegemony and New Pluralism in Lithuania*. Ashgate.
- Andreeva, J., Pranskevičiūtė, R. 2010. “The Conception of Family Homesteads in Anastasia Movement: the Cases of Russia and Lithuania.” *Humanitāro zinātņu vēstnesis*. 18: 94–108.
- Anglickienė, L. 2003. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: žygeivių klubas „Ažuolas““. In *Kauno istorijos metraštis*, sud. Z. Kiaupa, 165–176. Kaunas: VDU leidykla.
- Beyer, P. 1999. “Privatisation and Politicisation of Religion in Global Society. Implications for Church-State Relations in Central and Eastern Europe.” In *Church and State Relations in Central and Eastern Europe*, ed. Borowik I., 21–41. Kraków: Nomos.

- _____. 2003. Social Forms of Religion and Religions in Contemporary Global Society. Dillon, M., ed. 2003. *Handbook of the Sociology of Religion*. USA: Cambridge University Press.
- Berger, P. L. 1967. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. Garden City, NY: Doubleday.
- Berger, P. L., Berger, B., Kellner, H. 1974. *The Homeless Mind. Modernization and Consciousness*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Borowik, I. 1997. "Institutional and Private Religion in Poland 1990–1994." In *New Religious Phenomena in Central and Eastern Europe*, eds. I. Borowik and G. Babiński, 235–255. Kraków: Nomos.
- _____. 2002. "Between Orthodoxy and Eclecticism: on the Religious Transformations of Russia, Belarus and Ukraine." *Social Compass* 49 (4): 497–508.
- Borowik, I., Babiński, G., eds. 1997. *New Religious Phenomena in Central and Eastern Europe*. Kraków: Nomos.
- Borowik, I., ed. 1999. *Church and State Relations in Central and Eastern Europe*. Kraków: Nomos.
- _____. 2006. *Religions, Churches and Religiosity in Post-Communist Europe*. Kraków: Nomos.
- Bruce, St. 2002. *God is Dead. Secularization in the West*. Oxford: Blackwell.
- Casanova, J. 1994. *Public Religions in the Modern World*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Clarke, P. 2006. *New Religions in Global Perspective*. London: Routledge.
- Delis, R. 2006. „Neopagonybės judėjimas posovietinėje Lietuvoje – alternatyvus lietuviškumas kaip atsakas modernybei?“ *Lietuvos etnologija* 6 (15): 187–226.
- Geaves, R. 2004. "Contemporary Sufism." In *Encyclopedia of New Religions. New Religious Movements, Sects and Alternative Spiritualities*, ed. Ch. Partridge, 135–138. Oxford: Lion Publishing.
- Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybę. *Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. 2013 m. kovo 15 d. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Gyv_kalba_tikyba.pdf/1d9dac9a-3d45-4798-93f5-941fed00503f [žiūrėta 2013 12 13].
- Halman, L. 2001. *The European Values Study: A Third Wave*. Tilburg: EVS, WORC, Tilburg University.
- Hanegraaff, H. 1993. *Christianity in Crisis*. Eugene, Oregon: Harvest House.
- Heelas, P. 1996. *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Oxford: Blackwell.
- Heelas, P., Woodhead, L. 2005. *The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Oxford: Blackwell.
- Hexham, I., Poewe, K. 1998. *Understanding Cults and New Age Religions*. Regent College Publishing.
- Hunt, St. J. 2003. *Alternative Religions: A Sociological Introduction*. England: Ashgate.
- Inglehart, R., Norris, P. 2004. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. New York: Cambridge UP.
- Kääriäinen, K. 1999. "Religiousness in Russia after the Collapse of Communism." *Social Compass* 46 (1): 35–46.

- Kamarás, I. 2001. *New Religious Phenomena and the Catholic Church in the Postcommunist Countries*. Prieiga per internetą: www.cesnur.org/2001/london2001/kamaras.htm [žiūrėta 2013 12 15].
- Komaromi, A. 2007. "The Unofficial Field of Late Soviet Culture." *Slavic Review* 66 (4): 605–629.
- Luckmann, T. 1967. *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. New York: Macmillan; London: Collier-Macmillan.
- Marianski, J. 1993. *Religija i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin: KUL.
- Matakaitė, S. 2003. „Individualus religingumas ir kasdienis gyvenimas“. *Filosofija. Sociologija*. 1: 37–42.
- McGuire, M. 2002. *Religion. The Social Context*. USA: Wadsworth Thomson Learning.
- Melton, J. G. 1998. "The Emergence of New Religions in Eastern Europe Since 1989." In *New Religions and New Religiosity*, eds. E. Barker and M. Warburg, 45–65. Aarhus: Aarhus University Press.
- Menzel, B. 2013. "The Occult Underground of Late Soviet Russia." *Aries* 13 (2): 269–288.
- Merdjanova, I. 2001. "Religious Liberty, New Religious Movements and Traditional Christian Churches in Eastern Europe." *Religion, State & Society* 29 (4): 265–304.
- Miller, T. 1999. *The 60s Communes: Hippies and Beyond*. Syracuse: Syracuse University Press. 1997.
- Mitologijos enciklopedija*. T. 1. Vilnius: Vaga.
- Naess, A. 1973. "The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary." *Inquiry* 16: 95–100.
- Nanda, M. 2004. "Eco-Spirituality, Neo-Paganism and the Hindu Right. The Dangers of Religious Environmentalism." *Women & Environments* 5: 19–22.
- Obschestvennoe mnenie – 2009. Levada-tsentr*. Prieiga per internetą: www.levada.ru/sborniki.html [žiūrėta 2010 02 19].
- Oelschlaeger, M. 1991. *The Idea of Wilderness: From Prehistory to the Age of Ecology*. New Haven: Yale University Press.
- Pepper, D. 1991. *Communes and the Green Vision. Counterculture, Lifestyle and the New Age*. London: Green Print.
- Peškaitis, A., Glodenis, D. 2000. *Šiuolaikinis religingumas*. Vilnius: Vaga.
- Polechny, T. 1998. *Sekty. W poszukiwaniu utraconego raju*. Kraków: Universitas.
- Pollack, D. 2003. "Religiousness Inside and Outside the Church in Selected Post-Communist Countries of Central and Eastern Europe." *Social Compass* 50 (3): 321–334.
- Pollack, D., Müller, O. 2006. "Religiousness in Central and Eastern Europe: Towards Individualization?" In *Religions Churches and Religiosity in Post-Communist Europe*, ed. I. Borowik, 22–37. Kraków: Nomos.
- Pranskevičiūtė, R. 2007. „Krišnos sąmonės organizacija (ISKCON)“. *Religinių bendruomenių ir dvasinių grupių Lietuvoje žinynas*. Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/rel_static/rel_zinynas/1_019.html [žiūrėta 2013 12 15].
- _____. 2007a. „Tibeto budizmo bendruomenės“. *Religinių bendruomenių ir dvasinių grupių Lietuvoje žinynas*. Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/rel_static/rel_zinynas/1_032.html [žiūrėta 2013 12 15].
- _____. 2008. „Šiuolaikinio religingumo Visariono judėjimo pasekėjų Vieningos Šeimos samprata“. *Jaunųjų mokslininkų darbai* 1 (17): 28–34.

- _____. 2011. *Alternatyvių dvasingumo judėjimų tendencijos posovietinėje visuomenėje: visarionininkai ir anastasjininkai*. Daktaro disertacija: Humanitariniai mokslai: etnologija (07 H). Kaunas: VDU leidykla.
- _____. 2013. *Pagonybė ir senovės baltų tikėjimas*. Prieiga per internetą: <http://religija.lt/lankstinukai/pagonybe-senoves-baltu-tikejimas> [žiūrėta 2013 12 15].
- Priečko, M. 2009. "The Formation of the Zážežovóá Community: Ideals and Reality in a Slovak Eco-Village." In *Subcultures and New Religious Movements in Russia and East-Central Europe*. ed. G. McKay, 187–211. Oxford: Peter Lang.
- Ramanauskaitė, E. 2004. *Subkultūra. Fenomenas ir modernumas*. Kaunas: VDU.
- Robertson, R., Chirico, J. 1985. "Humanity, Globalization, and Worldwide Religious Resurgence: a Theoretical Explanation." *Sociological Analysis* 4: 219–242.
- Roof, W. C. 1993. *A Generation of Seekers. The Spiritual Journeys of the Baby Boom Generation*. New York: Harper Collins.
- Sektos. 1995. Marijampolė.
- Sessions, G. 1994. "Deep Ecology as Worldview." In *Worldviews and Ecology: Religion, Philosophy, and the Environment*, eds. M. E. Tucker and J. A. Grim, 207–228. Maryknoll, NY: Orbis Books.
- Siegler, E. 2007. *New Religious Movements*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Streikus, A. 2006. „Kriščionybė okupuotoje Lietuvoje“. In *Kriščionybė Lietuvoje istorija*, sud. V. Ališauskas, 439–557. Vilnius: Aidai.
- Taylor, B. 2001. "Earth and Nature-Based Spirituality (Part I): From Deep Ecology to Radical Environmentalism." *Religion* 31 (2): 175–193.
- Tamkutonytė, Ž. 2002. „Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir / ar pasipriešinimas?“ *Lietuvos etnologija* 2 (11): 125–146.
- Tipton, St. 1982. *Getting Saved from the Sixties. Moral Meaning in Conversion and Cultural Change*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- _____. 1982a. "The Moral Logic of Alternative Religions." *Daedalus* 111 (1): 185–213.
- Vaicekauskas, A. 2003. "The Academic Youth Movement Ramuva. From Passive Resistance to the Community of the Old Faith of the Balts." In *The Baltic Countries Under Occupation 1940–1991. Studia Baltica Stockholmiensia* 23, ed. A. M. Köll, 357–364. Almqvist and Wiksell.
- Zrinščak, S. 2002. "Roles, Expectations and Conflicts: Religion and Churches in Societies Undergoing Transition." *Social Compass* 49 (4): 509–521.
- Алексеева, Л. М. 1992. *История инакомыслия в СССР: новейший период*. Вильнюс–Москва: Весть.
- Андреева, Ю. О. 2009. *Проект Родового поселения в сообществе анастасийцев*. Выпускная квалификационная работа: антропология. Санкт-Петербург: Европейский университет в Санкт-Петербурге (Институт).
- Смирнов, М. Ю. 2008. *Очерк истории Российской социологии религии*. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-га.
- Каарийainen, К., и Фурман, Д. 2000. «Религиозность в России в 90-е годы». In *Старые церкви, новые верующие: религия в массовом сознании постсоветской России*, ред. К. Каарийainen и Д. Фурман, Глава 1. 7–48. Санкт-Петербург, Москва: Летний

- сад. Prieiga per internetą: www.krotov.info/history/20/1990kaar.html#u15 [žiūrėta 2010 02 22].
- Кулясов, И. 2004. «Экопоселения на северо-западном Кавказе и в горном Алтае: инициативы создания». In *Экопоселения в России и США. Труды ЦНСИ*, ред. М. Соколов, Вып. 10. Санкт-Петербург: ЦНСИ.
- Панченка, А. 2003. Утопия «Последнего Завета» *Отечественные записки* 3 (12). Prieiga per internetą: <http://www.strana-oz.ru/2003/3/utopiya-poslednego-zaveta> [žiūrėta 2013 12 13].

Internetiniai grupių šaltiniai

- Ajurvedinės „Bhrgu Aranya Homos“ ekologinio ūkio bendruomenės interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.homatherapypoland.org [žiūrėta 2013 03 23].
- Anastasininkų gyvenviečių Lietuvoje sąrašas. Prieiga per internetą: <http://ekogyvenvietes.wordpress.com/gimines-sodybu-gyvenvieciu-sarasas/> [žiūrėta 2014 03 05].
- Globalaus ekologinių gyvenviečių tinklo organizacija (angl. *Global Ecovillages Network (GEN)*). Prieiga per internetą: <http://gen.ecovillage.org> [žiūrėta 2013 03 29].
- „Krišnos slėnio“ dvasinės gyvenvietės interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.krisna-volgy.hu [žiūrėta 2013 03 23].
- Krunų ekologinės gyvenvietės interneto svetainė. Prieiga per internetą: <http://ekosodyba.lt/krunai> [žiūrėta 2014 03 05].
- Rumunijos ekotopijos asociacijos interneto svetainė. Prieiga per internetą: ecotopia.ngo.ro [žiūrėta 2013 03 23].
- Zaježovos ekologinės gyvenvietės interneto svetainė. Prieiga per internetą: www.zajezka.sk [žiūrėta 2013 03 23].
- Альтернативные поселения России и СНГ 2003. Prieiga per internetą: www.altruism.ru/sengine.cgi/5/30/3 [žiūrėta 2013 03 23].

Manifestation of Alternative Religiosity in Post-Communist Societies: New Religious, New Age and Nature-Based Spirituality Movements

Summary

The specifics of the contemporary search for spirituality that influences the formation and spread of sociocultural alternatives in the post-communist Eastern and Central European region is discussed in the article. Alternative religious movements related to individuality and subcultural features influenced by the processes of social change and religious diversification are also discussed here. The reasons behind the origin, trends and prevalence of alternative religious movements, the manifestations of new religious movements, *New Age* and nature-based spirituality movements in post-communist societies are analysed in the work. The author claims that after the short revival of “traditional” religion in Eastern and Central Europe in the beginning of the period of regaining independence, religious processes related to sociocultural alternatives in this region are developing in the same direction as religious processes of a similar character in the West.